

Соляник Алла Анатоліївна,
*професор, доктор педагогічних наук,
декан факультету соціальних комунікацій
Харківської державної академії культури*

**Вагомий внесок до історіографії
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**

*(про збірник біобібліографічних нарисів Н.М. Березюк
«Вчений і бібліографія (XIX – середина XX ст.)» в серії «Видатні постаті
в історії Харківського університету»)*

Більш ніж 200-річна історія та світова слава одного з найстаріших в Україні університетів ґрунтується на наукових здобутках його кращих вихованців, внесок яких в розвиток національного науково-освітнього та культурного простору є й донині беззаперечним. Цю тезу підтверджує нова історико-бібліографічна розвідка Н. М. Березюк – відомого бібліографа Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Науковій спільноті достеменно відомо, що основою та відправною віхою кожного дослідження є бібліографічний метод – ретельний відбір та аналітико-синтетична обробка максимальної кількості профільних джерел, що характеризують ступінь розробленості наукової проблеми. Наслідком кожної ґрунтовної бібліографічної розвідки є, як правило, створення бібліографічних посібників, найвизначніші з яких стають основою галузевої та національної бібліографії, частиною її історії, джерельною базою подальших наукових досліджень.

Масштабність інноваційного проекту Н. М. Березюк характеризують такі кількісні дані: на основі ретельної аналітико-синтетичної обробки майже 700 історико-бібліографічних джерел уведено до наукового обігу інформацію про 315 бібліографічних покажчиків, створених у XIX – на початку XX ст. лише п'ятнадцятьма видатними вченими Харківського університету – представниками різних галузей знань, серед яких математики й історики, філологи й географи, фізики й літературознавці. Високий рівень науково-бібліографічної культури укладачів цих бібліографічних покажчиків, якість та повнота відбиття в них матеріалу дозволяють одержати повнішу уяву про творчу лабораторію кожного вченого, довести непересічну роль якісної бібліографічної розвідки як умови успішного та результативного наукового пошуку.

Об'єктом дослідження Н. М. Березюк є бібліографічна спадщина провідних вчених Харківського університету, унікальність праці – в її комплексному характері та відсутності аналогічних потужних напрацювань

в українській науково-допоміжній бібліографії. До цього часу бібліографічна складова такої кількості бібліографічних праць вчених Харківського університету не ставала предметом ретельного історіографічного аналізу. Цінним є також те, що кожна персоналія збірника оздоблена не лише біографічною довідкою, але й аналізом внеску ученого в теорію, методіку та практику бібліографування. Окрім списку науково-бібліографічних праць кожного вченого, наданий також список публікацій про нього.

У історичному контексті внесок окремих представників Харківського університету в становлення й розвиток української бібліографії досліджував І. І. Корнейчик, висвітливши результати своїх напрацювань у ґрунтовній монографії «Історія української бібліографії: дожовтневий період» (1971), яка не має аналогів. Він одним із перших вітчизняних дослідників довів високий професіоналізм університетських вчених, енциклопедичність їх знань, систематизаторську майстерність та аналітичність узагальнень в обробці бібліографічного матеріалу. Його оцінки співзвучні з висновком видатного бібліографа К. І. Дерунова, який вважав, що в пошуках теорії бібліографії краще всього звернутися до її історії.²

Уважне вивчення біобібліографічних нарисів Н. М. Березюк дозволяє виявити багато цікавих історичних фактів в галузі становлення та розвитку теорії та методіки бібліографування, з'ясувати коло наукових інтересів видатних вихованців Харківського університету. Зокрема, автором доведено, що у витоків сучасних принципів книгоопису стояли професори Харківського університету Василь Якович Джунковський (1767–1826) та Петро Іванович Кеппен (1793–1864). З'ясовано, що саме у 1799 р., за десять років до появи першої друкованої інструкції з книгоопису в Росії, розробленої у 1809 р. для Імп. Публічної бібліотеки О. М. Оленіним, бібліотекар Медичної колегії В. Я. Джунковський вперше застосував винесення прізвища автора в заголовок опису. Один із найвідоміших у першій чверті XIX ст. вітчизняних бібліографів П. І. Кеппен вперше застосував дужки задля оформлення в структурі бібліографічного опису відсутніх в оригіналі відомостей або посилань. Окрім цього він започаткував видання першого в Росії міжнародного журналу «Библиографические листы» (1825–1826), заклавши засади бібліографічної журналістики, першим удосконалив методіку бібліографічного опису періодичних видань. Важливо підкреслити, що у його міжнародному журналі була здійснена спроба поточної реєстрації книг, виданих у 1825–1826 рр.

²Дерунов К. И. Жизненные задачи библиографии: (Итоги и уроки прошлого русской библиографии за 200 лет) / К. И. Дерунов // Библиогр. изв. – 1913. – № 1. – С. 8–25; № 2. – С. 89–120.

Не менш вагомим був внесок вчених Харківського університету у методику каталогізації. 1822 р. ректор університету В. Я. Джунковський зробив доповідь на засіданні Харківського товариства наук «О библиографических системах». Поєднуючи виконання обов'язків ректора з керуванням бібліотекою, він уклав і видав у 1824 р. перший в Україні друкований систематичний каталог, який відбивав 17 тис. одиниць фонду університетської бібліотеки. Використавши досвід західноєвропейської факультетської системи, він самостійно розробив галузеву структуру каталогу, якою в подальшому користувалися комісії з числа вчених університету при укладанні друкованих каталогів.

Привертає увагу й той факт, що після закінчення Харківського університету в 1833 р. всесвітньо відомий у майбутньому вчений-славіст Ізмаїл Іванович Срезневський (1812–1880) працював бібліотекарем першої Харківської публічної бібліотеки. Він уклав і видав «Систематический указатель книг и рукописей, хранящихся в Харьковской публичной библиотеке», який містив відомості про 846 назв книжкових видань. Молодий вчений самостійно розробив для нього схему класифікації літератури. Примірник «Систематического указателя...» й дотепер зберігається у фонді Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка. Укладач розподілив літературу на 10 відділів, кожен з яких дістав літерне визначення (індекс), відповідно першим десяти літерам російського алфавіту. З їх використанням він виділив комплекси наук, окремі наукові дисципліни, жанри художньої літератури. Вперше на цей оригінальний бібліографічний покажчик звернула увагу Н. Я. Фрідьева, яка у своїй дисертації «Публичные, общественные и народные бесплатные библиотеки Харькова до 1917 г.» писала: «Достатня стрункість, вдале поєднання букв і цифр при індексації, принцип десятковості, покладений у її основу, робили цю класифікаційну систему простою, зручною у користуванні». Високу оцінку праці І. І. Срезневського дав і видатний український бібліографознавець І. І. Корнейчик, назвавши останнього піонером десяткової класифікації.

Значущим для узагальнення новаторського внеску у розвиток української бібліографії є матеріал, присвячений Михайлу Федоровичу Комарову (1844–1913). Як підкреслює автор збірника біобібліографічних нарисів, саме М. Ф. Комаров вперше впорядкував схеми наукової бібліографії, заклавши науково-методологічні засади бібліографування літературної спадщини Тараса Шевченка. Першим у вітчизняній бібліографії Комаров застосував спосіб, відомий нині під назвою «персональних гнізд». Це відбулося за багато років до А. В. Мезьєр, з ім'ям якої пов'язують цей бібліографічний прийом. Варто підкреслити, що саме М. Ф. Комаров є фундатором історії та

методики складання бібліографічного репертуару нової української книги, сприяючи підвищенню інтересу світової спільноти до розвитку української бібліографії.

Багато різноманітних наукових та довідкових функцій виконують нариси, присвячені характеристиці бібліографічної спадщини природознавця за освітою Григорія Чирикова, математика Матвія Тихомандрицького, істориків Дмитра Багалія та Владислава Бузескула, філолога та етнографа Миколи Сумцова, літературознавців Миколи Плевака та Ієремії Айзенштока, філолога та поета Івана Бойка та ін. Славетний перелік імен вчених Харківського університету, що зробили вагомий внесок у розвиток теорії, історії, методики та практики бібліографічної діяльності, можна було б продовжити.

Повна і цілісна історія української бібліографії ще не написана. Період відкриття в її царині зіркових імен і особистостей лише розпочинається. Вивчення бібліографічної діяльності вчених – це важливий крок до персоніфікації її історії та дієвості універсального бібліографічного методу.

Зібрані Н. М. Березюк по крихтах відомості про бібліографічну спадщину видатних вчених Харківського університету не дозволять забути їх імена, що вже увійшли в історію вітчизняної науки, освіти і культури.

Безумовно, праця Н. М. Березюк має значну історичну, наукову, культурну цінність і гідна публікації.

